

LEGALLIK VA LEGITEMLIKNING ZAMONAVIY DAVLAT BOSHQARUVIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI

*Toshkent davlat yuridik universiteti
qoshidagi akademik litsey o'quvchisi
Toyloqov Sayfiddin Sobirjon o'g'li
Tel : +998912322505*

Annotatsiya: Legallik va legitemlik zamonaviy davlat boshqaruvining ajralmas qismi hisoblanib, boshqaruvning deyarli barcha sohalarida qo'llaniladi. Ushbu maqolada muallif legallik va legitemlikning zamonaviy davlat boshqaruvidagi o'rni hamda u haqidagi nazariyalar haqida so'z yuritadi.

Kalit so'zlar: legallik, legitemlik, davlat boshqaruvi, davlat, OAV, xarizmatik, ratsional, siyosiy institut, mafkuraviy,

Legallik – qonuniylik degan ma'noni bildiradi. Legallik davlat boshqaruvini isloh qilishning eng muhim tamoyili hisoblanadi. Legallik davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlarnin qay darajada qonuniy ekanligidir. Agarda legallik darajasi kam bo'lsa yoki umuman bo'lmasa amalga oshirilayotgan islohot hamda qabul qilinayotgan qonunning samaradorligi nihoyatda pasayib ketadi. Legallik darajasini oshirish uchun davlat tomonidan bir qancha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, OAV ga katta imkoniyatlar yaratib berilmoqda. OAV orqali barcha islohot va tadbirlar aholi orasida targ'ib qilinmoqda. Natijada, aholida qabul qilinayotgan qonun yoki islohotga nisbatan pozitiv kayfiyat paydo bo'lmoqda. Shu orqali esa legitemlik vujudga keladi.

Legitemlik masalasi birinchi bor M. Veber tomonidan jiddiy o'rganilgan. M. Veber legitemlikni 3 turini ajratib ko'rsatadi. Ular quyidagilar hisoblanadi.

1. An'anviy legitemlik;
2. Xarizmatik legitemlik;
3. Ratsional-huquqiy.

An'anaviy legitemlikni an'analarga sodiqlik tarzida baholash mumkin. Asli tushunchasining kelib chiqishi ham (fr. — legitim "qonuniy") — "monarxistik", Hali ham Fransiyada taxt qonuniy vorislari, tarafdorlarini legitimistlar, deb atashadi. Bu turdagi legitemlik barcha jamiyatlarda uchraydi. Xususan, Amir Temurning xonlik mavqeini egallashi tarixi — buning yorqin dalilidir.

Xarizmatik legitimlik-yetakchi shaxsgagina ishonch, sadoqat tufayli uning hokimiyatini tan olishdan iborat. M.Veberning o'zi bu holda — tarixiy vaziyat taqozosi bilan yangi sulola, tartib o'rnatishi lozim bo'lgan g'olib — yetakchini nazarda tutgan. Amerikaning birinchi prezidenti J.Vashington, Fransiya -Prezidenti — general Sh. de Goll, mamlakatimiz birinchi prezidenti — I.Karimov — xarizmatik yetakchilardir.

Ratsional — qonuniy legitimlik an'ana yoki shaxsiy sifatlarga emas, siyosiy hokimiyat kelib chiqishi va faoliyati demokratik huquqiy tartib — talablarga mos kelishiga asoslanadi. 2000-yilda AQSH Prezidentligiga o'tkazilgan saylovlar jarayoni ratsional — qonuniy legitimlikning yorqin misoli bo'la oladi: qonunda ko'zda tutilgan tadbirlar asosida g'olib aniqlanadi va tomonlar ushbu qarorga bo'ysunadilar. Legitimlikning boshqa turlari ham mavjud. Demokratik davlatlarda ratsional — huquqiy legitimlik, asosan, tarkibiy yoki institutsional legitimlik shaklida namoyon bo'ladi. U fuqarolarning ayrim shaxslarga emas (shaxsiy legitimlik) davlat tuzilishiga bo'lgan ishonchiga asoslanadi. Mafkuraviy legitimlik mohiyati hokimiyatni mafkura yordamida oqlashdan iborat. Mafkura hokimiyatning xalq, millat yoki sinf manfaatlariga muvofiqligini, boshqarish huquqini asoslaydi. Mafkura kimga yo'naltirilganligiga va qanday g'oyalardan foydalanishga ko'ra mafkuraviy legitimlik sinfiy yoki etnik legitimlik tabiatiga ega bo'lishi mumkin, ya'ni jamiyatni boshqarish huquqiga muayyan sinf (millat) gina egaligi asoslanadi. Sobiq sotsializm mamlakatlarida sinfiy legitimlik, tarqalgan edi. XX asrning ikkinchi yarmida juda ko'p yosh davlatlar aholi e'tirofi va madadiga ega bo'lish uchun o'z hokimiyatlarini millatchilik g'oyalari (etnik legitimlik) asosida legitimlashga urinadilar va etnokratik rejimlar o'rnatadilar. Shunday qilib, legitimlik — hokimiyat va jamiyat munosabatlarining shunday sifatiki, unda itoat etuvchilar hokimiyatini eng oliy qadriyat sifatida tan olib, uning boshqarish huquqini ixtiyoriy ravishda e'tirof etadilar. Legitimlik — hokimiyatning odamlarda mavjud siyosiy - institutlarning samaradorligiga bo'lgan ishonchini shakllantirish va tutib turish qobiliyatiga asoslanadi.

Legallik va legitemlikning zamonaviy davlat boshqaruvidagi o'rni nihoyatda katta hisoblanadi. Ularni quyidagi misollar orqali ko'rib chiqishimiz mumkin. O'zbekiston yoki butun dunyo mamlakatlarida parlamentlar mavjud. Har doim aholida bitta savol bo'ladi. Parlament legalmi yoki legitim, hamma uchun qiziq bo'lgan savol. Unga siz quyidagicha javob berishingiz mumki: Legallik va legitemlik bir-biridan ajralmas tushuncha hisoblanadi. Chunki parlamenga nisbatan aholida legitemlik kayfiyati bo'lmasa, u holda u tomonidan qabul qilinadigan

qonunlar ham legal hisoblanmaydi. Shuningdek, qonun qabul qilishda ham ushbu qoidalarga asoslaniladi. Ammo, shaxs ya'ni rahbarlarni saylashda legitemlik va legallik ajraladi. Chunki yangi tashkil topgan davlatlarda hukmdorning faoliyati legal bo'lmasada unga nisbatan aholida legitemlik kuchli bo'ladi. Yoki shuning teskarisi ham bo'lishi mumkin. Hozirgi vaqtda legitemlik bog'liq jarayonlar asosan ratsioanl-huquqiy tarzda tartibga solinadi. Shu o'rinda zamonaviy siyosiy tashkilotlar faoliyatini belgilovchi qoidalar o'zgarimas doimiy va o'zgaruvchan bo'lishini ham aytib o'tish lozim. Konstitutsiya va konstitutsion tartibga legitemlik daxldor emas, chunki ular o'zgarimasdir. Amaldagi hokimiyat esa aksincha, o'z legitemligini tasdiqlatib borishi lozim. Masalan, zamonaviy saylovlar institut ayrim tadqiqotchilar tomonidan legitemlikning o'ziga xos sun'iy inqirozi deb ataladi. Konstitutsion tamoyillar va umumiy qoidalar asosida o'tadigan raqobatli saylovlar davomida siyosiy hokimiyat o'z legitemligini har gal yangidan tasdiqlab oladi. Shuning uchun, masalan, prezident va parlament xalq nomidan so'z yuritish huquqiga ega yagona siyosiy tashkilot deb hisoblanadi. **Legitemlik** – hokimiyatning odamlarda mavjud siyosiy institutlarning samaradorligiga bo'lgan ishonchini shakllantirish va tutib turish qobiliyatiga asoslanadi. **Legallik** esa qonuniy poydevorn hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. X.T.Odilqoriyev, D.X.Razzoqov “Siyosatshunoslik” Toshkent 2012.
2. Odil Qoriyev “Davlat va huquq nazariyasi”.
3. S.G'afurov, A.Xaydarov, N.To'laganova “Siyosatshunoslik asoslari” o'quv qo'llanma.

Internet resurslari:

www.lex.uz (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi)